

Miscellanea.

Нові археологічні знаходи в Києві.

В Києві майже що року трапляють ся важливі археологічні знаходки, що свідчать про вельми давнє історичне життя міста і про істнованнє на його місці селитьб за часів доісторичних. Дві подібні знаходки, що трапили ся недавно, звернули на себе особливу увагу, хоча наукове значіннє їх далеко нерівне.

На весні 1895 р. міністерство скарбу придбало собі великий ґрунт на Кудрявськїм переульці (в крайнїм закутку Старого Києва) що-б заснувати там гуртовий склад вин. На тїм ґрунті був кусник якогось давнього валу, що треба було до пня скопати. Один тамошній археолоґ-дилетант д. Кібальчич видруковав з сього приводу ряд статей¹⁾, де доводив, що наслідком знищеннє валу буде невіднадгородна втрага для руської археолоґії. Знищений вал д. К. називав північним бастіоном валу, насипаного в. к. Ярославом, що прикрив собою останки якогось доісторичного городища, „може бути, давнього Птолемеївого Азагоріума, звістного околицним мешканцям під назвою „Загіря“ (sic). Бажаючи, яко мога, нагородити втрагу, д. К. зробив подрібний опис знищеного валу, знайдених тамже, при розкопуванню, могил (одної спільної, яку він назвав „славянською спільною боевою могилою“ і кількох окремих, де покійники були поховані без труни) і декотрих річей з каменя, кости, рога і бронзи. До статей додані були малюнки — з самого ґрунту, знищеного валу і згаданих в статі річей. На

¹⁾ В часописи „Жизнь и искусство“ ч.ч. 215, 229 і 236.

останку д. К. висловлював бажання, аби на тім місці була збудована церква над спільною братерською могилою оборонців Старого Київа, пам'ятник Ярославу Мудрому, школа його імені, музей давнини або щось такого... лише не державний гуртовий склад спиртових напоїв.

Статя д. К. звернула увагу різних вчених товариств в Петербурзі і Москві, а предсідатель московського історичного товариства навіть звернув ся з запитанням до київського історичного товариства Нестора-літописця. З сїєї нагоди на засіданню товариства Нестора-літописця 15/27 жовтня проф. В. Б. Антонович прочитав реферат¹⁾, де внясняв цілковиту безпідставність висловлених д. К. догадок. Вал, про який іде мова, не має жадного звязку з валами Ярослава, бо місце сих останніх і межі їх добре відомі. Самий вигляд валу показує його пізнійше походження. Сам д. К. зве його бастіоном; але-ж бастіоном зветь ся певного роду кріпость, прилажена для вживання пальної зброї. Скопаний вал, дійсно, представляє з себе таку кріпость, і д. А. на підставі документовних джерел і стародавніх плянів уважає його за руйновище від величезного валу, що оперізував ціле місто і був насипаний фельдмаршалем Мініхом року 1736. Думку про істновання під сим валом доісторичного городища д. А. відкидає, але згоджуєть ся, що промежок в насипу, коли-б він був цілком сконстатований, міг би служити доказом того, що вал насипали двома заходами. „Братерську могилу“ д. Антонович вважає просто спільною могилою мешканців, вигублених за часів одного з татарських нападів, а окремі могили, без трун, нащадками жидівського кладовища, що істнувало в сій місцевости (на Кудрявцю) в XVI в. Що-ж до знайдених річей, то не відкидаючи давньої дати деяких з них, д. А. каже, що про те-ж вони не мають важного наукового значіння. Се, як каже д. А., розріженні побутові річи, що належить до різних доб історичного життя, без хронологічного звязку одної з другою; такі річи знаходять ся скрізь в культурних ірунтах в тих кутках Київа, що були заселені з-давен (Старий город, Поділ, Плоський участок)... Недавно дуже уважливий і тямущий збірач старовини В. Ч. Хвойко, доглядаючи за каналізаційними роботами на Подолі, зібрав багату колекцію стародавніх річей і між ними — в значно більшім числі і різнороднійших

---

¹⁾ Реферат сей надруковано в часописи „Кіевское Слово“ ч.ч. 2.798, 2.806 і 2.807 і особною відбиткою, а також має бути уміщений в „Чтеніяхъ“ київського історичного товариства.

типах, — подибуєть ся багато річей, цілком подібних до перечислених д. К.

Реферат В. Б. Антоновича викликав цілий ряд статей д. К. (в часописи „Жизнь и искусство“) де він з запалом, вартим ліпшого діла, силкував ся оборонити свої гіпотези і понизити авторитет В. Б. Антоновича; ми не вважаєм потрібним викладати тут зміст сих статей. Опріч статей д. д. А. і К. з'явились ще дві замітки д. д. Завитневича і Щербини. Д. Завитневич¹⁾, що висліджував самий вал, коли його розкопувано, законстатував під шаром насипаної землі (глина) шар чорнозему, що представляв з себе так званий культурний ґрунт, — се свідчило, що та місцевість була заселена досить довгий час; але знищений вал д. З. вважає мініхівським „ретраншементом“ і, як доказ, додає до своєї статі плян Київа 1745 р., де змальовані мініхівські фортеці.

Д. Щербина²⁾, вважаючи на плян Київа 1695 р., висловив догадку, що мініхівський вал в тій місцевості було насипано на місці ще давнішого валу (литовського періоду), по його думці, того, що зветь ся в документах „Пробитим валом“ і що, можливо дуже, був огорожою замку київського католицького бискупа (місце, де був той замок, десь на Кудрявці, з певністю не звісно).

Таким робом єдиним позитивним наслідком наведеної полемики був вимін думок про одне не розважене питання історичної топографії Київа.

Незрівняно важнішою з наукового боку була друга археологічна знахідка, про яку подав звістку В. Б. Антонович на засіданню товариства Нестора-літописця 17/29 грудня. Ще року 1893 В. Ч. Хвойко робив археологічні досліди при розкопуванні в двох приватних ґрунтах на Подолі, на Кирилівській вулиці. Обидва ґрунти лежать по части на низині, що була колись прибережною стежиною, по части на сумежному узгір'ю. В 1893 році розкопували низову частину обидвох ґрунтів. При копанню були знайдені кремінні відбівані знаряддя разом з кістками мамута, що належали принаймні до чотирьох індивидуумів. Знайдені річи, як вияснив професор геології П. Я. Армашевський, лежали в глибині 6, 7-ох сажнів від поверхні „в сірих пісках післяледового віку, що містили в собі невеликі кругляки ріжних родів“. Зверх пісків лежав шар, піскового суглинку завширшки коло 1 сажня, прикритий також льосом товщиною 4 сажні“. На думку пр. В. Б. Анто-

¹⁾ „Кіевское Слово“, ч. 2826.

²⁾ „Кіевская Старина“ 1895, ч. 11.

новича, знайдені річи представляють сліди давньої осади палеолітичного періода і навіть „фабрики“ камяного знаряддя, про що свідчать знаходки разом з знаряддем нуклеусів і цілої купи креміння. Знаходка ся становить найдавніший слід істновання людей на території Росії і може бути поставлена поруч з дуже нечисленними (не більш, як 6) знаходками такого роду в Європі¹⁾.

Р. 1895 Хвойко розпочав вдруге свої археологічні досліді на тих же ґрунтах, але вже при розкопуванню горової частини їх. Про знаходки, що трапили ся на сей раз, читав свій реферат д. Антонович. Тут знайдено було: куча кухонних останків їжи завдовжки 3 саж. а вглиб і вширки 1 с., що мала в собі багато ріжних черепашок (*unio pictorum* і *anadonta cugnea*), кістки вола, дикої свині, оленя і бобра, примітивні огнища (печи) (31), се-б то точки, з твердо втоптаной землі, покритої попелом, вугіллем і останками якоїсь їжи, печі для випалювання посудини (5), що представляли з себе ніши, де склепінне, стіни і діл було вишпарувано червоною глиною, що тримала ся на рештованню з деревляних кілків; в одній печи знайдено пять посудин ріжної форми і величини, — всі вони стояли трьома поверхами один над одним. Опріч сього знайдено багато ріжної зброї з креміння, оленячого рогу і кісток, багато глиняних черепків від посудів ріжного виробу, починаючи від найгрубших, з лихой глини, без ніяких орнаментів і кінчаючи чудесно виробленими з твердої глини і примішки товчених черепашок, гарно орнаментованими і розмальованими. Знайдено також труну з кістяком в сидячім положенню; кістяк невеликий на зріст, типу долихоцефаличного, біля нього знайдено маленьке горнятко з слідами охри в середині, сокірка і кілька напівобточеного каміння. Невелике число камяної зброї і переважна більшість рогової і кістяної каже віднести сю нахідку до кінця камяного періода, а присутність жовтої фарби в похоронній посудині дає можливість зачислити її до т. зв. скитського часу.

Річи, подібні до найдених тепер д. Хвойком, знаходились і 1876 р. в печерах коло Кирилівського монастиря, недалеко від місця сучасних археологічних дослідів. Дуже можливо, що печери були зимовим житлом для початкових мешканців Київва, а узгірє вповдовж Кирилівської вулиці було місцем лїтнього перебування їх табору.

¹⁾ Звістку про сі археологічні досліді пр. Армашевського і Антоновича надруковано в скороченім викладі в „Щоденнику російських природознавців і лікарів“ ч. 17, в „Записках Київського Товариства Природознавців“ 1895 ч. 1, і в Записках наших т. III.

Далі демонстрував д. А. декотрі з найдених річей, а також малюнок художника Сьвятославського, що представляв, на основі зроблених дослідів, табор першочасних людей. Своїх археологічних дослідів д. Хвойко ще не скінчив і розпочне їх знову на весні 1896 р.

В. І.

До історії німецького права на Руси Литовській.

Низше ми подаємо документ, вийнятий з Метрики Литовської. Се — надання дідича села Бацикович, Якуба Немировича р. 1469 свому дякови Федорови вїтївства в с. Бациковичах¹⁾. До вїтївства він додає дві волоки ґрунту; вїт має осаджувати людей, а їм обіцюєть ся шістьнадцять літ „волї“. По скінченню волї, ті, що осїли, мають давати таку данину: по двадцять грошей чиншу, по два корця вівса, по 2 курки і полукіпок яець. Речинець збирання данини — звичайний в західних руських землях день св. Мартина. Новооселені мусять також відбувати і тяглу службу „подлуг обычая землі“. Важне тут те, що сам дідич надає вїтїв право суду з вийнятком декотрих „члонков“, що „выняты“ на право земське. Що до свого дідича вїт обовязаний ставати узбровним на війну, коли в тім буде потреба дідичеви.

Сей документ, вписаний в книги, як видно — дуже не поправно, цікавий з багатьох поглядів. Ми мало знаємо документів, надто-ж давнійших, даваних приватними особами. Для потвердження всякої справи — дара, купна, продажу і инш. звертались до в. князївської канцелярії і вона давала „привилей“, „листи“ або „потвердження“, що під звиклим пером в. князївських писарїв приймали одноманїтні форми. Безперечно і сей документ, коли-б його було подано для потвердження в. князю, то й він мав би звичайну форму „привилея на осаду мѣста, торгъ и корчму“ або „привилея на вїтївство“ і доконче „з ласки наше“ і т. д.; внутрішній підклад справи сховав ся-б від ока історика. Тепер же — сей документ дуже виразно вказує на те, що дідич міг вільно порядкувати своїми ґрунтами, як приватною власністю²⁾; він міг оселити свої землі на німецькім праві, не питаючи на те королївського дозволу

¹⁾ С. Бациковичи — коло Мельника, на Підляску, на північній окраїні української території.

²⁾ Проф. Владимирський-Буданов на підставі в. князївських надаць не признає істновання інституту приватної власности земельної в часи до Улії, див. його „Помістя Литовсько-Руської Держави.